

Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi'nin *Nâme-i Muharrem'i*

Mehmet Halit AYAR*

Sheikh Abdurrahman Sâmî Efendi's Work Titled *Nâme-i Muharrem*

Citation/©: Ayar, Mehmet Halit., Sheikh Abdurrahman Sâmî Efendi's Work Titled *Nâme-i Muharrem*, Artuklu Akademi, 2016/3 (2), 41-77.

Abstract: This article provides information about the life and works of Abdurrahman Sâmî Saruhânî Efendi, a sheikh of the Khalwatiyyah-Ushshaqiyyah Sufi order, and a transcribed copy of his work "Nâme-i Muharram", supplemented with comments and explanations. Furthermore, the events of the Battle of Karbala, the main subject of his work, are summarily recounted. Information on special elegiac literary forms of Islamic literature associated with the Karbala incident - marthiyah, maqal, and muharramiyyah - is also provided. Appropriately, the mourning (matam) rituals observed every year during the holy month of Muharram are also mentioned. Abdurrahman Sâmî Efendi was an Islamic scholar and Sufi who lived during the late 19th century and the early 20th century. He is noteworthy as one of the last 20th century representatives of the tradition of writing elegiac poems about the Karbala incident. Sâmî Efendi, a Sunni Islamic scholar and Sûfî penned his Karbala elegy, *Nâme-i Muharrem*, to show his love for the prophet's grandson Husayn (pbuh) and sorrow for his martyrdom at the hands of Yazid's army in Karbala. So this work (*Nâme-i Muharrem*) is important among the Sunni Sufi orders as a sign of the love and respect harbored for the Prophet's family and the sensitivity and emotionality of the Karbala incident.

Keywords: Muharram, Karbala, Marthiyah, Abdurrahman Sâmî Saruhânî, Ushshaqiyyah.

Atıf/©: Ayar, Mehmet Halit, Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi'nin *Nâme-i Muharrem'i*, Artuklu Akademi, 2016/3 (2), 41-77.

Öz: Bu çalışmada Halvetiyye-i Uşşâkiyye şeyhi Abdurrahman Sâmî Saruhânî Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra *Nâme-i Muharrem*

* Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, mehmethalitayar@gmail.com

isimli eseri muhteva açısından değerlendirilmiş ve eser transkripsiyonlu metne aktarılmıştır. Ayrıca eserin konusunu teşkil etmesi sebebiyle Kerbelâ hâdisesi özetle anlatılmış, bu hâdisenin İslâmî Edebiyâttaki tezahürleri olan Kerbelâ Mersiyele, Maktel-i Hüseyin'ler ve Muharremiyeler hakkında bilgiler verilmiş, bu bağlamda her sene Muharrem ayında icrâ edilen mâtem geleneğine de değinilmiştir. Abdurrahman Sâmî Efendi XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış âlim ve sûfi bir şâirdir. Kerbelâ mersiyesi yazma geleneğinin XX. yüzyıldaki son temsilcilerinden biri olması itibarıyla Sâmî Efendi, önemli bir şahsiyettir. Medrese tahsili görmüş icâzet sahibi Sünnî bir âlim ve şeyh olan Sâmî Efendi'nin Hz. Hüseyin'e olan sevgisini ve Kerbelâ hâdisesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmek amacıyla kaleme aldığı *Nâme-i Muharrem* isimli bu eser Sünnî tarikatlerdeki Ehl-i Beyt muhabbetinin ve Kerbelâ hassasiyetinin güzel bir nişanesi olması açısından da önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mersiye, Muharrem, Kerbelâ, Uşşâkî, Abdurrahman Sâmî Saruhânî.

Giriş

Hz. Ali'nin vefatından sonra bir süre halifelik makamında kalan oğlu Hz. Hasan, Müslüman kanı dökülmemesi için bazı şartlar mukâbilinde Muâviye b. Ebi Süfyân lehine halifelikten ferâgat etmeyi kabul etmiştir. Ancak başa geçen Muâviye'nin henüz iktidarı esnasında oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmek için çeşitli teşebbüslerde bulunması ve öldükten sonra yerine Yezîd'in geçmesi, Müslümanlarda memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Muâviye'den sonra başa geçen Yezîd, saltanatını halka kabul ettirmek için birtakım yollara başvurmuş, kimilerini çeşitli vaadlerle kandırarak, kimilerini de baskı, tehdit ve göz dağıyla kendisine itaate zorlamıştır. Hz. Hüseyin ise halifelik meziyetlerini ve şartlarını hâiz olmayan Yezîd'in baskılarına boyun eğmeyi reddederek ailesi, akrabaları ve maiyetiyle birlikte Medine'den Mekke'ye gitmiştir. Orada bulunduğu esnada Kûfelilerin biat etmek için kendisini davet etmeleri üzerine aile efradı, akraba ve dostlarıyla birlikte Kûfe'ye doğru yola çıkmıştır. Hz. Hüseyin ve kafilesi Kerbelâ mevkiine vardığında Yezîd ordusu tarafından Fırat nehrinin hemen kıyısında kuşatma altına alınmış, çöl sıcaklığında günlerce sudan mahrum bırakılmış ve Yezîd'in hilâfet makamını gaspederek elde ettiği saltanatını tanımaya zorlanmıştır. Neticede çıkan savaşta İslâm tarihinin en üzücü vakalarından biri gerçekleşmiş, Hz. Peygamberin torunu Hz. Hüseyin ile

Ehl-i Beyt'ten yetmiş iki (72) kişi Yezîd ordusu tarafından şehit edilmiştir. (10 Muharrem H. 61/ 10 Ekim M. 680)¹

Tarihe “Kerbelâ Hâdisesi”, “Kerbelâ vakası” ve “Kerbelâ Fâciası” gibi isimlerle geçen bu elim olay, hâdisenin meydana geldiği asırdan itibaren geniş halk kitleleri üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Hz. Hüseyin, gerek Hz. Peygamberin torunu olması, gerek şahsi meziyetleriyle, gerekse de Kerbelâ'da gösterdiği metânet ve yiğitlik dolayısıyla İslâm âlemince çok sevilmiş ve yüceltilmiştir. Bu sebeple şehadetinin hikâyesi asırlarca anlatılmaya, yazılmaya, okunmaya ve dinlenmeye devam etmiştir.²

Mersiye; “Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında özellikle ölenin veya kaybedilen değerlerin ardından onu öven ve kaybının üzüntüsünü terennüm eden şiirlerin genel adı.” olarak tanımlanmıştır.³ Kerbelâ mersiyesi ise İslâm tarihinin en sarsıcı hâdiselerinden biri olan Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini konu edinen mersiyelerdir.⁴ Kerbelâ hâdisesinden hemen sonra okunan bu mersiyeler diğer klasik mersiyeler gibi sadece ölümü tâkip eden kısa bir zaman dilimiyle sınırlı kalmamış, aksine aradan asırlar geçse bile tüm İslâmî Edebiyâta manzûm ve mensur eserlerin ortak bir konusu ve önemli bir motifi olarak yoğun bir şekilde işlenmeye devam etmiş,⁵ İslâm coğrafyasının hemen her yerinde Ehl-i Beyt aşkıyla yanan gönüller tarafından Kerbelâ şühedâsının aziz hatırası için başta Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere birçok dilde sayısız Kerbelâ mersiyesi yazılmış ve okunmuştur.⁶ İslâmî Edebiyâta bu denli yoğun işlenen Kerbelâ, zamanla “Vak'a-i Dilsûz-ı Kerbelâ” ve “Haber-i Kerbelâ” gibi ifadelerle de anılan acıklı bir konunun remiz ve mazmununa dönüşürken⁷ Kerbelâ mersiyesi, makteller ve muharremiyeler şeklinde yeni edebi türlerin oluşmasına da kaynaklık teşkil etmiştir.

Kerbelâ hâdisesi önceleri tarih, ahbâr ve ensâb türü kitaplarda bir bölüm halinde yer alırken sonraları edebiyat sahasında, bu konuyu müstakil

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: M. Asım Köksal, *Hz. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, Köksal Yayıncılık, İstanbul 2001.

² Şeyma Güngör, *Hadikatü's-Süedâ- Fuzûlî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. XX.

³ M. Faruk Toprak, “Mersiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2004, c. XXIX, s. 215.

⁴ Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1997, s. 72.

⁵ Mustafa Uzun, “Kerbelâ-Türk Edebiyatında Kerbelâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2002, c. XXV, s. 274.

⁶ Süleyman Nazif, *Fuzûlî*, Yeni Matbaa, İstanbul 1925, s. 101; Ayrıntılı bilgi için bkz.; Mehmet Arslan-Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyesi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.

⁷ Uzun, “Kerbelâ-Türk Edebiyatında Kerbelâ”, c. XXV, s. 274.

olarak ayrıntılı bir şekilde anlatan *Maktel-i Hüseyin* isimli kitaplar yazılmaya başlamıştır.⁸ Kerbelâ fâciasının özetle anlatılıp bu olaydan duyulan üzüntünün dile getirildiği Kerbelâ mersiyeleleri, divânlar başta olmak üzere değişik kitaplar içerisinde yer alabilen hacim bakımından küçük eserlerden oluşurken, *Maktel-i Hüseyin*'ler Kerbelâ hâdisesini destânî özellikler de ilave ederek on bölüm halinde ayrıntılı bir şekilde anlatan hacimli müstakil kitaplar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹ İlk başlarda tarihi olayların edebi bir üslupla anlatıldığı bu tür eserlerde zamanla edebi kaygı tarihi gerçekliğe baskın çıkmıştır.¹⁰

Türk İslâm Edebiyatında mersiye ve maktel tabirlerinin aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Ancak genel mânâsı itibarıyla mersiye, herhangi bir kimsenin vefatı üzerine duyulan üzüntüyü konu edinir. Makteller ise sadece Hz. Hüseyin'in şehâdetinden bahseden eserlerdir. Bu açıdan her maktel aynı zamanda bir mersiyedir, fakat her mersiye maktel değildir.¹¹

Kaynaklar *Maktel-i Hüseyin* türü ilk eserin Arap Edebiyatında Câbir el-Cu'fî (ö. 128/746) tarafından kaleme alındığını bildirmektedir. Ancak bu konuda günümüze ulaşan en eski metin Ebû Mihnef'in (ö.157/774) yazılı ve sözlü rivâyetlerden faydalanarak hazırladığı¹² ve kendisinden sonraki maktellerin önemli kısmını şekil ve muhteva açısından etkilemiş olan¹³ *Masra'u'l-Huseyn ve mâ-cerâ lehû / Ahbâru Makteli'l-Huseyn*¹⁴ isimli eseridir. Türk Edebiyatında ise bilinen en eski maktel, 763/1361 yılında Kastamonu'da yazılan ve bazı araştırmacılar tarafından Şâdî'ye, bazıları tarafından ise Yûsuf-ı Meddâh'a nispet edilen *Dâsîtan-ı Maktel-i Hüseyin* adlı eserdir.¹⁵ İran Edebiyatındaki en eski *Maktel-i Hüseyin* ise Şifliğin resmî

⁸ Şeyma Güngör, "Maktel-i Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2003, c. XXVII, s. 456.

⁹ Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleleri*, s. 34.

¹⁰ Güngör, *Hadikatü's-Süedâ*, s. XXII.

¹¹ Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, , Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994, s.228.

¹² Güngör, "Maktel-i Hüseyin", c. XXVII, s. 456-457.

¹³ Güngör, *Hadikatü's-Süedâ- Fuzûlî*, s. XXIII.

¹⁴ Selman Başaran, "Ebû Mihnef" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1994, c. X., s. 188.

¹⁵ Kenan Özçelik çalışmasında Yusuf-ı Meddah'ın *Varka ile Gülşah* adlı eseriyle *Maktel-i Hüseyin*'ini karşılaştırmış ve kesin olmamakla beraber bu eserin Yusuf-ı Meddah'a ait olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Bk: Kenan Özçelik, *Yûsuf-ı Meddâh ve Maktel-i Hüseyin*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008; Ancak bu konuda kesin bir kanaat bildirmek için elimizde yeterli bilgi olmadığından kesin bir şekilde "Yusuf-ı Meddah" değil de "Meddâh" veya ihtiyatlı bir şekilde "Şâdî Meddâh" denilebileceği yönünde görüş beyan eden araştırmacılar da vardır. Bk: Şâdî Meddâh, *Maktel-i Hüseyin, Kerbelâ Hâdisesi*, (Haz.) Erdoğan Erbay-Selahattin Tozlu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, s. 28-29.

mezhep olarak kabul edildiği XVI. yüzyılda Hüseyin Vâiz Kâşifî (ölm. 910/1505) tarafından kaleme alınan *Ravzatü's-Şühedâ* isimli eserdir.¹⁶

Türk Edebiyatında XV. yüzyılda görülmeye başlayan klasik mersiyelerin sayısı XVI. yüzyılda en yüksek seviyeye çıkarken sonraki yüzyıllarda hem yazılan mersiyelerin sayısında azalma hem de hacimlerinde küçülme görülmüştür.¹⁷ Klasik mersiyelerin sayısındaki bu düşüşe karşılık Kerbelâ mersiyeleri sayı, hacim ve bir şâirin yazdığı mersiye sayısı bakımından devamlı artış göstermiştir.¹⁸ Kerbelâ mersiyelerindeki bu artış 1930'lu yıllara kadar devam etmiş ve 1940'lı yıllarda ise hızını kaybetmiştir.¹⁹

Kerbelâ hâdisesini asırlar boyu Müslüman toplumların ve dolayısıyla İslâmî Edebiyatın gündeminde böylesine canlı tutan şey hâdisenin bıraktığı derin teessürle beraber her 10 Muharrem'de bu hazin hâdisenin yad edilmesi şeklinde bir geleneğin oluşmasıdır.²⁰ Zira Ehl-i Beyt'in önem ve hassasiyetini bildiren âyet ve hadislere rağmen Hz. Peygamberin torunu ve Hz. Ali ile Hz. Fâtımâ'nın ciğerpâresi Hz. Hüseyin'in Kûfe halkı tarafından önce dâvet edilmesi sonrasında ise düşman bir topluluğa karşı yalnız bırakılıp vefâsızlığa uğraması, ailesi ve dostlarıyla beraber Kerbelâ çölünde düşman ordusu tarafından kuşatılmaları, hemen yanbaşılarında akan Fırat nehrinden su almalarına dahi izin verilmemesi, günlerce susuzluğa mahkum edilmeleri, çocuk ve kadınların bile şehit edildiği vahşice bir saldırıya maruz kalmaları, bir Yahudinin, Hıristiyanın hatta bir putperestin bile cenazesine insanlık gereği gösterilmesi gereken asgari hürmetin Resûl-i Ekrem'in torunu Hz. Hüseyin ile diğer Kerbelâ şühedâsının mübarek naaşlarına gösterilmemesi, elbiselerine varıncaya kadar mallarının talan edilmesi, çadırlarının yakılması, Ehl-i Beyt'e mensup hanımlara esir muamelesinde bulunulması ve daha birçok üzücü olay Ehl-i Beyt âşığı gönüllerde öylesine derin bir yara açmıştır ki aradan asırlar geçmesine rağmen bu fâcia unutulmamış, hakkında mersiyeler okunmaya devam etmiştir.

¹⁶ Güngör, *Hadikatü's-Süedâ- Fuzûlî*, s. XXVII

¹⁷ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, s.11-12.

¹⁸ Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, s. 38-73.

¹⁹ Cemil Çiftçi, *Dîvân Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, Kevser Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 16.; Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, s. 73.

²⁰ Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, s. 39.

Şiirler tarafından kafa derisini kesip kan akıtmak, göğsü yumruklamak, sırtta zincirle vurmak şeklinde ifrata varmak suretiyle icrâ edilen mâtem törenleri Sünnî tarikatlerde hoş karşılanmamış bunun yerine dergâhlarda Kur'ân-ı Kerîm ve Kerbelâ mersiyelerinin okunduğu, tarikatlere has âyin ve zikirlerin yapıldığı, âyin bitiminde ise ziyaretçilere aşurelerin ikram edildiği hürmetkâr bir yâd-ı hazîn gelenek haline gelmiştir.²¹ Mâtem törenlerinin icrâsındaki bu fark, Mehmet Zeki Pakalın'ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*'nde şu şekilde anlatılmıştır;

İslâm memleketlerinde Turuk-ı âliyye müntesibini mâtem günlerinde nefislerinde tatbîk ettikleri riyâzet ve imsâk ve Kerbelâ şühedâsına hürmeten izhâr-ı ye's ve sükût ihtiyâr etmek suretiyle mahabbet ve teessürlerini tazelerler. İfrâta giden Şî'a ve gulât ise mâtem âyinlerine devâm ederler. Bu âyinler, İrân'da çok mutantan (tantanalı) yapılmakta idi. Orada âyin icrâsı sırasında nefisini katledecek derecede ileri gidildiği vâki olmuştur.²²

Kerbelâ fâciası; halk, dîvân ve tekke edebiyatının ortak konusu olmakla birlikte Ehl-i Beyt'e olan muhabbetleri ve tasavvufun Hz. Ali'den intişar ettiği inancı sebebiyle özellikle mutasavvıf şâirler tarafından yoğun ilgi görmüş ve tekke edebiyatında Kerbelâ muhtevalı birçok manzûm ve mensur eser kaleme alınmıştır. Nitekim basılan ve basılmayan şeyh dîvânlarının büyük bir kısmında Âl-i Abâ'ya methiyeler, Kerbelâ fâciası ve Seyyidü's-şühedâ Hz. Hüseyin hakkında etkileyici şiirler ve mersiyeler vardır.²³ Tekke ve dergâhlarda tertiplenen Muharrem mâtemleri de bunda etkili olmuştur.²⁴ Zira ehl-i sünnet dairesinde inkişaf eden tarikatlerde Muharrem ayında muhtelif şekiller ve derecelerde mâtem âyinleri düzenlenmiştir.²⁵ İstanbul'daki Sünbül Efendi Tekkesi'nde her sene 10 Muharrem'de icrâ edilen törenler, bunun en güzel örneklerindedir. İçerisinde Hz. Hüseyin'in kızları olarak kabul edilen ve Çifte Sultanlar olarak isimlendirilen bir makamın bulunması Sünbül Efendi Tekkesini, Muharrem ayına ilişkin gelenekler çerçevesinde ayrıcalıklı kılmıştır. 10 Muharrem'de öğle namazını müteakip icrâ edilen mevlit ve mersiye cemiyeti hemen bütün tarikatlere mensup şeyhlerin ve dervişlerin iştirâkiyle icrâ edilmiştir. Tahirü'l- Mevlevî bu konuda "Muharrem'in onuncu günü

²¹ Tahirü'lmevlevî, "Muharremü'l-Haram", *Mahfil*, Sayı: III, İstanbul R.1338, s. 47.

²² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB. Yayınları, İstanbul 1983, c. II., s. 420.

²³ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II., s. 482.

²⁴ Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, s. 73.

²⁵ Köprülüzâde Mehmet Fuad, "Muharrem ve Mersiyecilik", *Hayat*, Ankara 1927, Sayı: 33, s. 122.

İstanbul'da Kocamustafa Paşa semtinde Sünbül Efendi dergâh-ı şerifinde müntesibin-i tarikat ve muhibbân-ı Ehl-i Beyt'in ictimâ'iyile vicdân-fürûz ve rûh-efzâ bir mukâbele icrâ edilir." demiştir.²⁶ İstanbul'da ehl-i sünnet ve muhibb-i Ehl-i Beyt olan tarikat mensuplarınca sürdürülen bu gelenek günümüzde de canlılığını korumaktadır.²⁷ Bu mâtem törenlerinde Kerbelâ mersiyesi, Sünnî tarikatlerce zikir ve âyinlerde besteli veya bestesiz olarak okunagelmıştır. Muharrem ayında okunan Kerbelâ mersiyesinin ilâhi veya tevşih formuyla bestelenmiş şekillerine "Muharrem ilâhileri" veya "Muharremiye" adı verilmiştir.²⁸

Nâme-i Muharrem yukarıda bahsi edilen Kerbelâ mersiyesi yazma geleneğinin XX. yüzyıldaki son örneklerindedir. Medrese tahsili görmüş, icâzet sahibi Sünnî bir âlim ve şeyh olan Abdurrahman Sâmî Efendi'nin Kerbelâ'da Yezîd ordusu tarafından şehit edilen Hz. Hüseyin'e olan sevgisini ve Kerbelâ hâdisesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmek amacıyla kaleme aldığı bu eser, Sünnî tarikatlerdeki Ehl-i Beyt muhabbetinin ve Kerbelâ hassasiyetinin güzel bir nişanesi olması açısından da önem arz etmektedir.

Abdurrahmân Sâmî Efendi'nin Hayatı

Kaynaklarda Abdurrahman Sâmî Efendi'nin 1296 senesi Rebülevvel ayının 12. gecesinde bugün Manisa sınırları dahilinde bulunan Saruhan'da dünyaya geldiği²⁹ ve 31 Temmuz 1934 tarihinde³⁰ İstanbul'da vefat ettiği belirtilmiştir³¹ Bununla birlikte kaynaklarda Abdurrahman Sâmî Efendi'nin doğum tarihiyle ilgili farklı bilgiler de yer aldığından bu konuda bazı belirsizlikler söz konusudur. Meselâ müellifin 12 Rebülevvel 1296 şeklinde Hicrî bir ayla birlikte verilen doğum tarihini, Rûmî olarak kabul edenler

²⁶ Tâhîrülmevlevî, "Muharremü'l-Haram" *Mahfil*, s. 48.

²⁷ Baha Tanman, (Komisyon), "Sünbül Efendi Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, c. 7, s. 106.

²⁸ Mustafa Uzun, "Muharremiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2006, c. XXXI, s. 8.

²⁹ Abdurrahman Sâmî Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn fî Salavât-i Seyyidi'l- Evvelîn ve'l-Âhirîn*; Matba'a-i Osmâniyye, R. 1332, s. 117; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Eoliyâ*, (Haz.) Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, c. IV. s. 499; Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara (Yayın Kurulu), "Sâmî Abdurrahman Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1977, c. VII, s. 450; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, Maarif Matbaası, İstanbul 1940, c. IX, s. 1665.

³⁰ İhsan Işık, "Samî (Uşşâki)", *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2007, c. 8, s. 3098.

³¹ Müjgân Cunbur, "Sâmî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları, Ansiklopedisi*, Saryıldız Basımevi, Ankara 2007, c. VII, s. 487.

olmuştur.³² Nitekim kabrine, sonradan asıldığı anlaşılan, Latin harfleriyle yazılı kitabelerden birinde doğum yılı Rûmî 1296 olarak belirtilmiştir.³³ Ancak eski kaynaklarda sözkonusu tarihin Rûmî olduğunu ifade eden bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu noktada eldeki tek karine müellifin doğum yılının Hicrî bir ayla birlikte zikredilmiş olmasıdır. Bu da tutarlılık açısından sözkonusu senenin de Hicrî olmasını gerektirmektedir. Öte yandan bu tarihin Milâdî olarak tespiti noktasında da kaynaklarda birbirinden farklı bilgiler yer almış; kimi kaynaklar sadece yıl olarak 1876³⁴ derken kimileri 24 Şubat 1879³⁵ ve 5 Nisan 1879³⁶ tarihlerini göstermiştir. Birbirinden farklı bu tarihlerden hangisinin esas alınması gerektiği konusunda müellifin *Evrâdü'l-Mukarrabîn* isimli eseri birincil kaynak niteliğindedir. Çünkü müellifin hayatıyla ilgili bir bölüm de içeren bu eser, kendisi henüz hayattayken basılmıştır. Eserde müellifin hayatı Arapça ve Türkçe olmak üzere iki bölüm halinde kaleme alınmış ve doğum tarihi Arapça bölümde 1296 senesi Rebülevvel ayının ikinci Pazartesi gecesine; Türkçe bölümde ise 12 Rebülevvel 1296 olarak belirtilmiştir. Bu tarih ise Türk Tarih Kurumu'nun tarih çevirme kılavuzu esas alındığında Milâdî takvime göre 6 Mart 1879'a tekabül etmektedir.³⁷ Sonuç olarak mevcut bilgiler ışığında müellifin Hicrî takvime göre 12 Rebülevvel 1296, Milâdî takvime göre ise 6 Mart 1879 tarihinde dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Sâmî Efendi'nin Saruhan olan doğum yeri ise bazı kaynaklarda İstanbul³⁸ olarak gösterilmiştir. Ancak Sâmî Efendi, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*'de kendisini "Mevliden Saruhânî ve mevtunen İslâmbolî"³⁹ olarak tanıtmıştır. Sâmî Efendi'nin bu ifadesinden ve diğer birçok kaynaktan⁴⁰ anlaşıldığı üzere İstanbul, onun doğduğu yer değil sonradan yurt edindiği yerdir.

³² Sıddık Naci Eren, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, Şelale Yayınları, İstanbul 1991, s. 542.

³³ Kabri Edirnekapı Şehitliğinde Mısır Tarlası olarak isimlendirilen bölümdedir.

³⁴ Çağlayan, *Kerbela Mersiyeleri*, s. 20; Abdurrahman Sâmî Niyâzî Saruhânî, *Divân-ı Sâmî*, Şahinler Vakfı, İzmir 1980, s. 6

³⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 499. (Sözkonusu tarih Sefîne-i Evliyân'ın Latin harfleriyle yapılan baskısına aittir. Eserin el yazması nüshasında sadece 12 Rebülevvel 1296 tarihi verilmiştir.)

³⁶ Cunbur, "Sâmî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 487.

³⁷ Türk Tarih Kurumu'nun tarih çevirme kılavuzu esas alınmıştır.

³⁸ Cunbur, "Sâmî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, c. VII, s. 487.

³⁹ (Doğum yeri itibariyle Saruhanlı, yerleştiği ve yaşadığı yer itibariyle İstanbullu); Abdurrahman Sâmî Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 5.

⁴⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 499; Işık, "Samî (Uşşâkî)", *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, c. 8, s. 3098; Erverdi, Kutlu, Kara (Yayın Kurulu) "Sâmî Abdurrahman Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII, s. 450; Eren, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, s. 542.

Müellifin tam ismi “Şeyh Abdurrahman Sâmî İslâmbolî İbn Muhammed Âsım Mevla'l-Harameyn İbni'ş-Şeyh Ahmed Fevzî İbn Hüseyin bin el-Hâc el-Hâfız” şeklindedir.⁴¹ Soyunun baba tarafından Hz. Ömer'e⁴² anne tarafından ise Hz. Zeyneb'e ulaştığı rivâyet edilir.⁴³

Abdurrahman Sâmî Efendi'nin babası Mekke-i Mükerrreme - Medîne-i Münevvere valiliklerinde bulunmuş ve San'a'da vefat etmiş olan Manisalı Kadı Muhammed Âsım Efendi'dir.⁴⁴ Sâmî Efendi'nin yukarıda verilen künyesinden ve bazı kaynaklarda babasının “Fevzî Efendi-zâde” şeklinde takdim edilmesinden dedesinin Şeyh Ahmed Fevzî Efendi olduğunu anlaşılmaktadır. Ancak *Sefîne-i Evliyâ*'nın müellif hattı nüshasında bu isim hem “Şeyh Ahmed Nûrî Efendi” hem “Şeyh Ahmed Fevzî Efendi” olarak okunabilecek şekilde yazılmıştır. Fevzî / فوزي ve Nûrî نوري isimlerinin Arap alfabesindeki imla benzerliğinden kaynaklanan bu farklılık birçok kaynaktan müellifin dede isminin “Nûrî” olarak aktarılmasına sebep olmuştur.⁴⁵

Sâmî Efendi'nin bazı matbû eserlerinin kapağında eserin nâşirinin Cemâl Nâdir olduğu belirtilmiştir. Bu kişinin Sâmî Efendi'nin kardeşi olduğu bilgisini veren kaynaklar vardır.⁴⁶ Cemâl Nâdir, aynı zamanda II. Meşrutiyet döneminin kültür ve edebiyat hayatını en iyi yansıtan dergilerden biri olarak kabul edilen *Rübâb* dergisinin de başyazarı ve nâşiridir.⁴⁷ Aynı dönemde yaşamış olmaları sebebiyle bir karışıklığa mahal vermemek için (Âsımzâde) Cemâl Nâdir ile meşhur karikatürist Cemâl Nâdir (Güler) (1902-1947) arasında isim benzerliği dışında bir alâkanın olmadığını belirtmekte fayda görüyoruz.⁴⁸

Abdurrahman Sâmî Efendi, ilk eğitimini Saruhan'da aldıktan sonra İstanbul Fatih'teki Çifte Ayak Bahr-ı Sefîd Medresesi'ne gelmiş ve Hüseyin Necmeddin Efendi'den ders alarak tahsilini tamamlamıştır.⁴⁹ Hüseyin Nec-

⁴¹ Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 5.

⁴² Eren, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, s. 536.

⁴³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 499

⁴⁴ Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 117; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 499; İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1665.

⁴⁵ Saruhânî, *Divân-ı Sâmî*, 243; Eren, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, 536; Süleyman Derin, *Abdurrahman Samî'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsir-i Fâtîha-i Şerîfe Risâlesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993, s. 20.

⁴⁶ Nazım H. Polat, “Rübâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2006, c. XXXV, s. 281.

⁴⁷ Polat, “Rübâb”, c. XXXV, s. 281.

⁴⁸ Nâzım H. Polat, “II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür-Edebiyat Ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rübâb Dergisi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: XIV-2003-Güz, s. 9.

⁴⁹ Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 118.

meddin Efendi, döneminin büyük âlimlerinden biri olup Prizren'in Radomir kasabasıdır.⁵⁰ Ancak Sâmî Efendi'nin bu hocasının "Prizrenî" olan nisbesi bazı kaynaklarda⁵¹ sehven "Pürzeti" şeklinde nakledilmiştir.

Medrese tahsilini tamamlayan Abdurrahman Sâmî Efendi, Çanakkale'ye giderek Gelibolulu Uşşâkî Şeyhi Ahmed Şücâüddîn Efendi'ye intisap etmiştir. Şeyh Şücâüddîn Uşşâkî, dört yıl sonra Sâmî Efendi'ye Uşşâkiyye tarikatı hilâfetnâmesi vermiş ve irşâd için İstanbul'a gitmesini buyurmuştur. Sâmî Efendi, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra Kasımpaşa Yahya Kethüdâ Dergâhı'nda Uşşâkî tarikatı şeyhliğine tayin edilmiş ve 1925 yılında tekke ve zaviyelerin seddine dair kanun çıkana kadar resmî olarak bu vazifesini yürütmüştür.⁵² Yahya Kethüdâ Dergâhı'nda şeyhlik yaptığı süre boyunca aldığı ücreti harcamayıp şeyhi Ahmed Şücâüddîn Efendi'ye gönderen Abdurrahman Sâmî Efendi'nin geçimini ürettiği kokuları satarak temin etmesi ve kimya konusunda *Kitâb-ı Sirri'l-Kadîr fi-İlmi'l-İksîr* isimli bir eser kaleme alması onun aynı zamanda iyi bir kimyâger olduğu şeklinde yorumlanmıştır.⁵³

50

Abdurrahman Sâmî Efendi, Şeyh Ahmed Şücâüddîn Efendi'nin yanında sülûkunu tamamladıktan sonra "Efendim! Diğer tarikatlerden de sâhib-i silsile olsam, müsâade buyurulur mu?" diye sorunca şeyhi; "Salâhî Efendimiz hazretleri de cem' etmiştir. Esnâ-yı sülûkta olamazdı, ba'de'l-icâze muhayyersin" diyerek kendisine müsâade etmiştir.⁵⁴ Şeyh Sâmî Efendi, kaynaklarda geçen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla bu müsâadeden sonra Nakşîyye, Kadiriyye, Şa'bâniyye, Sa'diyye, Rufâ'iyye, Bedeviyye, Gülşeniyye, Şâzeliyye, Desûkiyye ve Mevleviyye gibi birçok tarikatın icâzet almıştır.⁵⁵ Keza dîvânındaki bir şiirinde de ifade ettiği üzere⁵⁶ kendileri yukarıda saydıklarımızla beraber başka birçok tarikatın de hal ve neşvesine sahip bir şahsiyettir.

⁵⁰ Şükrü Özen, Tenkihü'l-Usûl, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2011, c. XXXX, s. 457.

⁵¹ Cünbur, "Sâmî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları, Ansiklopedisi*, c. VII, s. 487.; Erverdi, Kutlu, Kara (Yayın Kurulu),) "Sâmî Abdurrahman Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. VII, s. 450; Eren, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, s. 536; Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayati, Eserleri ve Tefsîr-i Fâtiha-i Şerîfe Risâlesi*, s. 21.

⁵² Eren, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, s. 537.; İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s.1665.; Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayati*, s. 23.

⁵³ Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayati*, s. 22.

⁵⁴ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 499.

⁵⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 499-500; Saruhânî, *Dîvân-ı Sâmî*, s. 12.

⁵⁶ Saruhânî, *Dîvân-ı Sâmî*, s. 221.

Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi tefsir, hadis, kelâm, akâid, tasavvuf, nahiv ve kimya gibi ilimlerde telif ettiği eserlerden de anlaşılacağı üzere zü'l-cenâheyn tabir olunan hem zâhir hem de bâtın ilimleri zât-ı âlilerinde toplamış âlim ve mutasavvıf bir şahsiyettir. Dîvânında âyet ve hadislere sıkça yaptığı atıflar ve tasavvufun birçok inceliğini teşbîh, kinâye ve mecâzlarla manzûm olarak ifade etmesi hem şer'î ilimlere vâkıf bir âlim, hem tarikat ehli bir ârif hem de iyi bir şâir olduğunu göstermektedir.

Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi, şiirlerinde "Sâmî" ve "Niyâzî" olmak üzere iki mahlas kullanmıştır. *Sefîne-i Evliyâ'* da verilen bilgiye göre "Sâmî" ismi müellifimiz doğduğu vakit babasını tebrik için ziyarete gelen Çöplü Dede isimli bir zat tarafından konulmuştur.⁵⁷ "Niyâzî" mahlası ise Sâmî Efendi'nin gördüğü bir rüya üzerine şeyhi Şücâüddîn Efendi tarafından kendisine icâzet ismi olarak verilmiştir.⁵⁸

Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi, Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir yazabilecek derecede iyi bilmektedir.⁵⁹ *Kâfiye* isimli nahiv kitabı başta olmak üzere *Emâlî* ve *el-Kasîdetu'n-Nûniyye* gibi meşhur Arapça eserlere yazdığı şerhler ve bazı Kur'ân-ı Kerîm sûrelerini tefsir etmiş olması Sâmî Efendi'nin Arapçaya vukûfiyetinin delillerindendir.

Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi'nin genel olarak manzûm ve mensûr tüm eserlerinde Arapça ve Farsça kelime ve terkipleri yoğun bir şekilde kullandığı görülmektedir. Buna istinâden eserlerinde kullandığı dilin ağır olduğunu söylemek mümkündür.

İlahi aşk, peygamber sevgisi, vahdet-i vücût, seyr ü sülûk ehlinin dikkat etmesi gereken husûslar, mâsivâ ve nefsin kötülüklerinden sakınmak vb. tasavvufî incelikler, Şeyh Sâmî Efendi'nin şiirlerinde sıkça işlediği konulardır. Nitekim dîvânı incelendiğinde Hakk'a giden yolda nefis ve mâsivâ engelinden kurtulmak, aşk ve muhabbet ehli olmak, bir mürşide gönül bağlamak gibi tasavvufî inceliklerin nasihat üslûbuyla anlatıldığı görülmektedir. Ayrıca özellikle *Nâme-i Muharrem* isimli eseri ve dîvânındaki birçok şiir Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendi'nin Ehl-i Beyt'e derin bir muhabbet duyduğunu göstermektedir.

⁵⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ'*, c. IV, s. 499.

⁵⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ'*, c. IV, s. 499.; İnal, *Son Astr Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1665.

⁵⁹ Saruhânî, *Dîvân-ı Sâmî*, s. 38/46

Eserleri

Şeyh Abdurrahman Sâmî Efendî'nin eserleri kaynaklarda farklı şekillerde zikredilmiştir. Çalışmada Abdurrahman Sâmî Efendî'nin eserleri farklı kaynaklardan⁶⁰ yararlanılarak derlenmiş ve bu eserler gayr-ı matbû ve matbû olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bunlarla ilgili bir düzeltme veya bilgi ekleme gerekmedikçe sadece eserin isminin ve geçtiği kaynağın verilmesiyle yetinilmiştir.

Gayr-ı Matbû Eserleri:

1. Hadîs-i Erba'în
2. Kitabu'd-düstûri'l-bedî'
3. Kitâbu-sırrı't-tevhîd
4. Kitâbu's-sırrı'l-kadîr fî-'ilmi'l-iksîr
5. Şerhu'l-emâlî mevhibetü'l-müte'âlî
6. Şerhu'l-kâfiye (el-müsemma bi) hulâsati'r-rızâ
7. Tefsîrü'l-Kur'ân tenvîrü'l-beyân
8. Tevcihâtü'l-âyâti'l-muhtelifi'z-zâhîr⁶¹
9. Kenzü'l-'âşîkîn

Bu eser Mehmet Halil Erzen tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.⁶²

10. Cevâmi'u'l-kelim

Kaynaklarda hadis ilmi hakkında bir eser olduğu belirtilmiştir.⁶³

11. el-Mecâlisü's-sâmiyye

Kaynaklarda mev'iza (vaaz-nasîhat) türü bir eser olduğu belirtilmiştir.⁶⁴

12. Esrâru't-tâlibîn⁶⁵

⁶⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 500; Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 24-32; İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1665-1665; Derin, *Abdurrahman Samî'nin Hayatı*, s. 24-32.

⁶¹ Buraya kadar sıraladığımız eserler (1-8) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Derin, *Abdurrahman Samî'nin Hayatı*, s. 24-28.

⁶² Mehmet Halil Erzen, *Abdurrahman Sâmî'nin Kenzü'l-'Âşîkîn'i*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2005.

⁶³ Saruhânî, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28; Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 2.

⁶⁴ Saruhânî, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28; Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 2.

13. Kenzü'l-‘ârifin

Kaynaklarda şeriat, tarikat, hakikat, marifet hakkında kaleme alınmış⁶⁶ manzûm ve Türkçe bir eser⁶⁷ olduğu belirtilmiştir.

14. el-Mecelletü's-sâfiye fi'l-'ulûmi'l-İslâmiyye

Sadece *Sefîne-i Evliyâ*⁶⁸ da ismi geçmektedir.⁶⁸ Başka bir kaynakta bu eserle ilgili bir bilgiye ulaşılamadı.

15. Medâricü's-sâlikîn ve me'âricü'l-vâsilîn

Müellifin *Evrâdü'l-Mukarrabîn* ve *Mevlûd-i Müctebâ* isimli eserlerinde zikredilmiş ve merâtib-i sülûk hakkında olduğu belirtilmiştir.⁶⁹

16. Memleket-i Rabbâniyye

Kaynaklarda Muhyiddîn-i Arabî'nin aynı isimli eserinin tercümesi olduğu belirtilmiştir.⁷⁰

17. Sûre-i İhlâs Tefsîri⁷¹

18. Şerhu Futûr-i İdrîs-i Muhtefî ve Sâire⁷²

19. Şerhu'n-Nûniyye ed-Dürretü'l-meknûniyye⁷³

20. Vâridâtu's-sâmiyye fî-sırri'l-elif⁷⁴

21. Mir'ât-ı Ma'rifet⁷⁵

22. Usûl-i Tefsîr Risâlesi⁷⁶

23. Fıkh-ı Kübrâ

İbnü'l-emîn, fıkh-ı bâtından bahseden Arapça bir eser olduğunu belirtmiştir.⁷⁷

⁶⁵ İbnülemin bu eseri müellifin hem matbu hem gayr-ı matbu eserleri arasında zikretmiş ve Yahya Şirvânî'nin aynı isimli eserinin tercümesi olduğunu belirtmiştir. Bkz: İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1665-1666.

⁶⁶ Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 2.

⁶⁷ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1666.

⁶⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 500.

⁶⁹ Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 2; Saruhânî, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁷⁰ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1666; Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 28.

⁷¹ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1666.

⁷² Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 500.

⁷³ Saruhânî, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 2; Saruhânî, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. IV, s. 500

⁷⁴ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1666.

⁷⁵ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1666.

⁷⁶ İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1666

24. Zübdetü'l-'ulûmi'l-'Arabiyye

Arapça hakkında bir eserdir.⁷⁸ Müellifin *Mevlûd-i Müctebâ* isimli eserinde *Zübdetü'l-'ulûmi'l-'isnâ 'aşere* ismiyle zikredilen ve Arapça hakkında olduğu belirtilen eserin aynısı olması muhtemeldir.⁷⁹ Ancak her iki isimle de günümüze ulaşmış bir eser tespit edilememiştir.

25. Hazînetü'l-evrâd

Müellifin *Mevlûd-i Müctebâ* isimli eserinde “Yedi hizb ed'îye-i şerîfden oluşur” denilerek bir dua kitabı olduğu belirtilmiştir.⁸⁰

26. Şerhu vedî'a⁸¹

27. Şerhu rûhi's-salât⁸²

28. Hadikâtü'l- esrâr⁸³

29. Tefsîr-i Sûre-i Kâf⁸⁴

30. Tercemetü Istilâhâtî's-sûfiyye⁸⁵

31. Mecma'i'l-bahreyn

Nakşîyye ve Halvetiyye tarikatlerinin sülûku hakkında olduğu belirtilmiştir.⁸⁶

Muhtelif Risâleler⁸⁷

- a) Risâle fî-mâ yasna'uhu te'âlâ kable halki'l-eşyâ'
- b) Risâle fî-enne'l-'abde keyfe yulâhizu te'âlâ hîne't-tevhîd
- c) Risâle 'alâ-kavlihî sallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem: “Mâ vasi'atnî erdî ve-lâ semâî ve vasi'atnî kalbu 'abdi'l-mü'min”
- d) Risâle fî-beyâni esrârî'l-ihrâk bi'n-nâr
- e) Risâle fî-tahkîki ta'yîni vakti'l-kıyâme
- f) Risâle 'alâ-kavlihî Te'âlâ: “Ulâ'ike 'alâ-huden min-rabbihim ve ulâ'ike humu'l-muflihûn”
- g) Risâle-i Râbıta

⁷⁷ İnal, *Son Aşır Türk Şâirleri*, c. IX, s. 1666

⁷⁸ Saruhâni, *Evrâdü'l-Mukarrabîn*, s. 2.

⁷⁹ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸⁰ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸¹ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸² Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸³ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸⁴ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸⁵ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸⁶ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁸⁷ Bkz: Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayatı*, s. 2

h) Risâle fî-esrâri tertîbi'l-enbiyâ' 'aleyhimi's-salâtu ve's- selâm

Matbû Eserleri

1. Binâ-yı İslâm
2. el-Meslekü's-sâmîyye fî sülûki'n-nakşîyyeti'l-bahâiyye ve'l-halvetiyyeti'l-hüsâmîyye
3. Dîvân-ı Sâmî
4. Evrâdü'l-mukarrebîn
5. Hediye-tü'l-'âşîkîn
6. Kenzü'l-'âşîkîn
7. Mi'yâru'l-evliyâ
8. Müntehabât-ı Sâmîyye⁸⁸
9. Tuhfetu'l-'uşşâkiyye

Bu eser, Şeyh Abdullâh Selâhaddîn-i Uşşâki'ye ait olup, Abdurrahman Sâmî Efendi tarafından tercüme edilmiştir. Eser, Mahmut Erol Kılıç tarafından Latin harfleriyle yayınlanmıştır.⁸⁹

10. Fâtiha Süresi Tefsîri

Süleyman Derin tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Çalışmada, Abdurrahman Sâmî Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra bu eser kaynaklarıyla birlikte tahlil edilip Latin harfleriyle neşredilmiştir.⁹⁰

11. Cem'iyet ve Hürriyet

Bu eserde milletin terakkisi, saadetin temini ve eşitliğin muhafazası için şeriaten bir kıl kadar bile sapmayarak çalışılması gerektiği belirtilmiş, âyet ve hadislerden deliller getirilerek toplun ve hürriyetin gerekliliğine işaret edilmiştir.⁹¹ Bazı kaynaklarda *Risâle-i Hürriyet* ismiyle zikredilen bu eserin günümüze ulaşmadığı belirtilmiştir.⁹² Yapılan araştırma neticesinde matbû iki

⁸⁸ Buraya kadar sıraladığımız eserler (1-8) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayatı*, s. 28-32.

⁸⁹ Uşşâki, Şeyh Abdullâh Salâhaddîn, *Uşşâki Sâliklerinin Âdâbi (Tuhfetu'l-'Uşşâkiyye)*, Çev. Şeyh Abdurrahman Sâmî-yi Uşşâki, Haz. Mahmut Erol Kılıç, Âsitâne-i Uşşâki Neşriyatı, İstanbul 1998.

⁹⁰ Bkz: Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayatı*.

⁹¹ Bkz: Asımevendizâde Şeyh Sâmî, *Cem'iyet ve Hürriyet*, İzmir Matbaası, İzmir 1324.

⁹² Bkz: Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayatı*, s. 32.

nüshasının hâlihazırda kütüphanelerde mevcut olduğu görülmüştür. Nüshaların bulunduğu kütüphaneler şunlardır: İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu, DN: K.01961; Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Salonu, DN: 0108526.

12. Mevlûd-i Müctebâ ve Şemâ'il-i Celîle-i Muhammed Mustafâ

Hz. Peygamberin doğumu ve şemâil-i şerîfi hakkında kaleme alınmış manzûm ve Türkçe bir eserdir.⁹³ Nüshaları şu kütüphanelerde bulunmaktadır: İBB Atatürk Kitaplığı, Kemal Salih Sel Osmanlıca Koleksiyonu, DN: 01616/03; Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Salonu, DN: 0108526.

13. Mir'ât-ı Eyyâm

Günlerin husûsiyetleri hakkında kaleme alınmış, otuz sayfadan oluşan manzûm ve Türkçe bir eserdir. Eserin nüshaları şu kütüphanelerde bulunmaktadır: İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Osmanlıca Kitaplar Koleksiyonu, DN: K.04920; Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Salonu, DN: 0117632.

14. Vesiletü'l-kübrâ şerhu esrâr-i esmâ'l-hüsnâ

Esmâ-i hüsnâ şerhidir. Otuz sayfadan oluşmaktadır. Eserin sonunda *Kasidetü'l-Esmâ'l-Hüsnâ* isimli bir şiir vardır. Matbû nüshaları şu kütüphanelerde kayıtlıdır: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe ve Yabancı Dil Koleksiyonu, DN: 01125; Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Salonu, DN: 0125659. Bu eser, Mahmut Şevket Erol tarafından Latin harflerine aktararak yayımlanmıştır.⁹⁴

15. Mihverü'l- 'ulûm

Kaynaklarda Abdurrahman Sâmî Efendi'nin eserleri arasında zikredilen⁹⁵ ve günümüze ulaşmadığı belirtilen⁹⁶ bu eserin müstakil bir kitap değil; Cemâl Nâdir ile birlikte çıkardıkları ve sekiz sayı devam etmiş olan (9 Kânûn-ı Evvel 1327-Nisan 1328) tasavvufî muhtevalı dergi olması gerekir.⁹⁷ Derginin bazı sayıları Atatürk

⁹³ Şeyh Abdurrahman Sâmî Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ ve Şemâil-i Celîle-i Muhammed S.A.V.*, Müşterek Osmanlı Matbaası, R.1331, s. 28.

⁹⁴ Bkz: Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayatı*, s. 31.

⁹⁵ Saruhâni, *Mevlûd-i Müctebâ*, s. 28.

⁹⁶ Bkz: Derin, *Abdurrahman Sami'nin Hayatı*, s. 32.

⁹⁷ Polat, "II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür-Edebiyat Ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rûbap Dergisi", s. 10.

Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Seyfettin Özege Salonunda S94700 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

16. Nâme-i Muharrem

Nüsha Tavsifi

Bazı kaynaklarda bu eserin günümüze ulaşmadığı belirtilmiştir.⁹⁸ Ancak Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan tarafından yayımlanmış olan *Kerbelâ Mersiyeleri* isimli kitapta bu eserden bahsedilmiş ve eserdeki manzûm kısımların transkripsiyonlu metni verilmiştir.⁹⁹ Ayrıca bu çalışma sırasında yapılan araştırma sonunda eserin matbû üç nüshası tespit edilmiştir.

Aynı sene içinde ve aynı matbaada basılmış olmaları sebebiyle sözkonusu nüshalar arasında bir fark bulunmamaktadır. Bu sebeple nüshalardan sadece birinin ayrıntılı tavsifi yapılmış olup diğerleri hakkında kütüphane bilgilerinin verilmesiyle yetinilmiştir.

Nüshalara ait bilgiler şu şekildedir:

1. Nüsha: İstanbul İBB Atatürk Kitaplığı, Kemal Salih Sel koleksiyonunda *Nâme-i Muharrem* ismi ve 01516/02 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Eser R.1327 / M.1911 senesinde İstanbul'da Matbaa-i Hukûkiyye isimli matbaada bastırılmıştır. Ön ve arka cildleri ebru kaplıdır. Üzerinde nâşir Cemâl Nâdir'in mührü vardır. 14 sayfadan oluşan küçük hacimli bir kitapçık niteliğindedir. Sayfaları 18x12 cm. ebadındadır.

2. Nüsha: Süleymaniye Kütüphanesi'nde Zühdü Bey koleksiyonunda 000582 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

3. Nüsha: Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege salonunda 0118746 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

Eserin Muhtevası

Eser Muharrem, Kerbelâ ve Mersiye olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

1. Muharrem

Eserin bu kısmı on beyitlik bir şiirden oluşmaktadır. Bu şiir arûzun "Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün" vezniyle yazılmıştır. Şiirin ilk üç beyti nâtamâm

⁹⁸ Derin, *Abdurrahman Samî'nin Hayatı*, s. 32; Saruhânî, *Dîvân-ı Sâmî*, s. 28.

⁹⁹ Arslan-Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, s. 603.

gazel sonrakiler ise mesnevî nazım şeklindedir. Şiirde genel olarak Muharrem ayının faziletinden ve bu ayın âşıklar için bir mâtem ayı olduğundan bahsedilmiştir.

Muharrem isimli bu manzûmenin ilk beyitinde tecelli ve cemâl lafızları arasındaki tenâsüp dikkat çekmektedir. Bu beyitte, Muharrem ayının hem Mevlâ'nın tecelligâhı hem de Cemâl'e giden en uzak yol olduğu belirtilmiştir.

Muḥarremdir tecellî-gâh-ı Mevlâ
Muḥarremdir cemâle râh-ı kuşvâ (1/1)

Sûfilere göre “Cemâl”, Allah Teâlâ'nın lütuf ve rahmetinin tecellisidir.¹⁰⁰ Kerbelâ gibi zahiren “Celâl” ismiyle ilişkilendirilebilecek elim ve çetin bir hâdisenin yaşandığı Muharrem ayının “Cemâl”in tecelligâhı olarak nitelendirilmesinin sebebi sûfilerin “Celâl” ismine ve ölüm mefhumuna yükledikleri mânâ olmalıdır Zira sûfilere göre kâinat taayyünleriyle “Cemâl”i perdelerken Hak Teâlâ “Celâl”iyle bütün mevhûm varlıkları ortadan kaldırır ve “Cemâl”ini ortaya çıkarır. Bu açıdan her “Celâl”in ardında bir “Cemâl”in olduğuna itikât edilmiştir.¹⁰¹ Diğer bir ifadeyle “Celâl”, “Cemâl”in aynıdır.¹⁰² Bu sebeple sûfiler ölümü de bir vuslat, Hz. Mevlânâ'nın ifadesiyle “Şeb-i Arûs” (Düğün Gecesi) olarak görmüşlerdir.¹⁰³ Bu itibarla gerek bu beyitte gerekse manzûmenin diğer bazı beyitlerinde Kerbelâ gibi çetin bir hâdisenin yaşandığı Muharrem ayı, aynı zamanda “Cemâl” ile ilişkilendirilmiş ve ihtirâm gösterilmesi gereken yüce bir ay olarak nitelendirilmiştir. Çünkü Hz. Hüseyin, cemâl-i ilâhîye bu ayda göçmüştür. Şâir aşağıdaki beyitte Muharrem ayının diğer aylar içerisindeki yüceliğine şu şekilde işaret etmiştir.

Muḥarremdir meḥârimden muḥarrem
Muḥarremdir şuhûr içre mükerrerem (1/4)

Diğer bir beyitte “Sâdât” kelimesi geçmektedir. Bu kelime Arapça bey, efendi, sahip ve lider mânâlarına gelen “Seyyid” kelimesinin çoğuludur.¹⁰⁴ “Seyyid” kelimesi ise ıstılahta Hz. Peygamberin, torunu Hz. Hüseyin'den devam eden nesli için kullanılan bir tabirdir.¹⁰⁵ Buna göre Hz. Hüseyin, Muharrem ayında şehit edildiği için bu ay seyyitlerin mâtemgâhıdır. Sonraki mısradaki ise Muharrem ayı

¹⁰⁰ Safer Baba, *Istîlâhât-ı Sûfiyye Fi Vatan-ı Asliyye Tasavvuf Terimleri*, Heten Keten Yayınları, İstanbul 2007, s. 35.

¹⁰¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 120.

¹⁰² Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, s. 276.

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Demirci, “Ölümdeki Hayat (Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm)”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2000, c. II, S.4, s.9-16.

¹⁰⁴ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, s. 416.

¹⁰⁵ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, s. 200.

güzel bir ibadetgâh olarak nitelendirilmiştir. Bunun sebebi ise Muharrem ayındaki ibadetlerin faziletleriyle ilgili olarak rivâyet edilen hadîs-i şerîfler olmalıdır. Nitekim rivayete göre Hz. Peygamber “Ramazan ayından sonraki en faziletli oruç Muharrem ayında tutulandır.” buyurmuştur.¹⁰⁶ Beytin iki mısrası birlikte değerlendirildiğinde Muharrem ayının hem mâtemgâh hem de güzel bir ibadetgâh şeklinde iki yönlü olarak tavsif edildiği görülmektedir.

Muḥarrem oldı mâtem-gâh-ı sâdât
Muḥarremdir ‘ibâdet -gâh-ı zîbâ (1/2)

Hz. Hüseyin başta olmak üzere Kerbelâ şühedâsının şehadeti bu ayda gerçekleştiği için Muharrem, şehadetin güneş ve ay mesabesindeki timsali olarak nitelendirilmiştir.

Muḥarremdir şehâdet mihr ü mâhı
Muḥarrem itdiren ‘uşşâka âhı (1/5)

Bir diğer beyitte “*Muḥarremdir bahâr-ı hüzn ü endûh*” ifadeleriyle Muharrem’in, gam ve kederin baharı olduğu ifade edilmiş ve her yılın bu ayında Ehl-i Beyt âşıklarının gönüllerindeki acının yeniden tazelendiğine vurgu yapılmıştır.

Muḥarremdir bahâr-ı hüzn ü endûh
Muḥarrem maşrıḳ-ı necm-i belâyâ (1/3)

Bu beytin “*Muḥarrem maşrıḳ-ı necm-i belâyâ*” mısrasında Muharrem, belâ yıldızının doğduğu ay olarak nitelendirilmiştir. Eskiler ilm-i nücûma (astronomi) göre yıldızların hal ve hareketlerinden bir takım mânâ ve hükümler çıkarmış; hatta insanlar arasında meydana gelen barış ve savaş gibi büyük hâdiseleri bile yıldızların tesirine bağlamışlardır.¹⁰⁷ Bu sebeple Muharrem’de fitnecilerin fitne çıkardığı, belâların zuhûr ettiği ve Ehl-i Beyt sevgisinin afet ve musîbete uğradığı belirtilmiştir.

Muḥarremde zuhûr itdi beliyyât
Hevâ-yı Ehl-i Beyt’e geldi âfât (1/6)
Muḥarremdir iden çeşmâni çeşme
Muḥarrem itdiren fettâne fitne (1/7)

¹⁰⁶ Müslim, Kitâbu's-Siyâm, 38, (Hadis No: 1163)

¹⁰⁷ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992, s. 437.

Muharrem ayının âşıklara acı verdiği, bu ayda Kerbelâ hâdisesinden duyulan üzüntü sebebiyle gözyaşı döküldüğü, âşıkların gam ve kedere boğulduğu dolayısıyla Muharrem'in bir mâtem ayı olduğu, manzûmenin birçok beytinde farklı şekillerde ifade edilmiştir.

- Muḥarremdir şehâdet mihr ü mâhı
 Muḥarrem itdiren 'uşşâka âhı (1/5)
 Muḥarremdir iden çeşmâni çeşme
 Muḥarrem itdiren fettâne fitne (1/7)
 Muḥarremdir şuhûrda mâh-ı mâtem
 Olurlar 'âşıkûn müstağrağ-ı ğam (1/8)
 Muḥarrem ağladır 'uşşâkı her dem
 Muḥarrem bahş ider 'uşşâka mâtem (10)

1. Kerbelâ

Eserin bu kısmı nesir şeklinde kaleme alınmıştır. Kerbelâ mersiyelerinde en çok üzerinde durulan husûs, Kerbelâ hâdisesinin ayrıntılı tasviridir. Şâirler kendilerinden asırlar önce meydana gelmiş Kerbelâ fâciasını zihinlerde canlandırmak için mersiyelerde ayrıntılı tasvirler yapmışlardır.¹⁰⁸ Ancak *Nâme-i Muḥarrem*'i incelediğimizde müellifin Kerbelâ hâdisesini manzûm mersiyede değil bu mensûr metinde tasvir ettiği görülmektedir. Bu kısımda Kerbelâ hâdisesi duygu yoğunluğu yüksek bir üslupla, ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Hz. Hüseyin ve beraberindekiler methedilmiş, Yezîd ordusu hakkında zemmedici ifadeler kullanılmıştır. Metinde Ehl-i Beyt'in masumiyeti, Kerbelâ çölünde çektikleri susuzluk, çölün sıcaklığı, Yezîd ordusunun gözü dönmüş pervasızlığı ve merhametsizliği, Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin mertçe savaşması ve şehâdetleri anlatılmıştır.

Eserin mensûr olan bu kısmında kullanılan dilin manzûm kısımlara göre ağdalı olduğu dikkat çekmektedir. Meselâ metinde “rikistân, dâmân, akûr, tegallî, bel', bünûn, atşân, muhaddarât, yâ ebetî el-'ataş, kal'a-i âhenîn” gibi birçok Arapça ve Farsça kelime ve terkip kullanılmıştır.

¹⁰⁸ Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, s. 54.

2. Mersiye

Eserin bu kısmında “Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün” vezniyle kaleme alınmış on bir bendden oluşan mükerrer müseddes bir şiir bulunmaktadır. Bendlerinin son iki mısrası nakarat şeklindedir. Bu şiir mensûr metne göre daha sade bir dille kaleme alınmıştır.

Kerbela mersiyeleri muhtevâ yönünden incelendiğinde dünyanın geçiciliği, feleğe sitem, yas, övgü, olayın tasviri, dua ve beddua gibi unsurlar öne çıkmaktadır.¹⁰⁹ Abdurrahman Sâmî Efendi'nin mersiyesi bu açılardan klasik Kerbelâ mersiyesi formuna uymamaktadır. Nitekim Sâmî Efendi'nin mersiyesinde dua ile ilgili bir ifadeye rastlanmamaktadır. Mersiyede yoğun bir şekilde Ehl-i Beyt'in kadr ü kıymetinden bahsedilmiş ve Yezîd'e hitaben ahiret meydanına ne yüzle varacağı, Peygamberimizin torununa neden kıydığı, Âl-i Abâ'nın kanına girdiği, Ehl-i Beyt yetimlerine bir damla su vermediği, zulüm ile Ehl-i Beyt'in idamına kastettiği, kanlar akıttığı, Hz. Peygamberi ve Hz. Ali'yi mahzun eylediği, âşıkların kalbinde mahşere dek kanayacak bir yara açtığı, nefsine yenilip İblîs'i sevindirdiği, âleme onulmaz bir dert verdiği, semâ ehlini mâteme boğduğu, zâlimlere fitne kapısını açtığı, zulümde en son sınıra vardığı dile getirilmiş ve adeta kendisinden hesap sorulmuştur.

Her bendin sonunda tekrarlanan “*Vâcib iken hürmet itmek Ehl-i Beyt'iñ şânına 'Âkıbet girdiñ neden Âl-i 'Abâ'nıñ kanına*” mısralarıyla Ehl-i Beyt'e hürmet etmenin ef'âl-i mükellefinden biri olan vacip hükmünde olduğu vurgulanmış ve Yezîd'e bu şer'î hükme rağmen Âl-i 'Abâ'ya neden kastettiği sorulmuştur. Devrin büyük âlimlerinden biri olan Abdurrahman Sâmî Efendi'nin Ehl-i Beyt'e hürmet husûsunda şer'î bir hüküm ifade eden “vâcib” kelimesini kullanması, bu konudaki naslardan ileri gelmektedir. Bunu nakarat mısrasında dile getirmesi ise bu husûsa verdiği önemi göstermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde gerek işâreten gerek sarâhaten Ehl-i Beyt'e ihtirâm ve ittibâdan bahseden birçok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf bulunmaktadır. Bazıları şunlardır: Resul-i Ekrem, Hz. Ümmü Seleme'nin evinde iken “Ey Ehl-i Beyt, Allah sadece, sizden günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” (el-Ahzâb 33) meâlindeki âyet nâzil olunca Hz. Ali ve Hz. Fâtıma ile beraber Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i abâsının altına alarak “Allah'ım, benim Ehl-i Beyt'im işte bunlardır; bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz

¹⁰⁹ Çağlayan, *Kerbela Mersiyeleri*, s. II.

yap!” şeklinde dua etmiştir.¹¹⁰ Bundan dolayı Hz. Peygamberle birlikte abâyâ bürünen bu mübarek beş kişi “Âl-i ‘Abâ, Hamse-i Âl-i ‘Abâ, Pençe-i Âl-i ‘Abâ, Ashâbu’l-‘Abâ, Ehlü’l-kisâ” şeklinde de isimlendirilmişlerdir. Ehl-i Beyt’e hürmet husûsundaki hadîs-i şerîfler ise şunlardır; “Ben size iki ağır emanet bırakıyorum. Bunlara yapışırsanız asla dalaletle düşmezsiniz. Bunlardan birisi Allah’ın kitabı Kur’ân-ı Kerîm, diğeri Ehl-i Beyt’imdir.”¹¹¹ ; “Allah’ı, sizi nimetleriyle rızıklandırdığından dolayı seviniz, Allah’ı sevdiğiniz için beni seviniz, beni sevdiğinizden dolayı da Ehl-i Beyt’imi seviniz.”¹¹²; “Sizin en hayırlınız benden sonra ehlime en hayırlı olanınızdır.”¹¹³; “Nice kavimler vardır ki Ehl-i Beyt’imden bir kimse onlarla oturduğu zaman sözlerini keserler. Allah’a yemin ederim ki, bir kimsenin kalbine, Allah’ı ve yakınlarımı sevmekçe iman girmez.”¹¹⁴ Diğer önemli bir rivâyete göre Hz. Peygamber, Veda Haccı’ndan dönerken Gadîr-i Hum denilen bir göletin yanında ağaçların altında yer hazırlanmasını emredip orada hazır bulunanlara şöyle buyurmuştur: “Ey insanlar ben de ancak bir beşerim. Rabbimizin elçisinin (ölüm meleği) gelmesi ve onun davetine icabet etmem yakındır. Ben size şu iki paha biçilmez ağırlığı (sekaleyn) bırakıyorum: Birisi, Allah’ın kitabı olup, onda hidâyet ve nur vardır. Allah’ın kitabını alın ve ona sıkı sarılın. Diğeri ise Ehl-i Beyt’imdir. Ehl-i Beyt’im hakkında size Allah’ı hatırlatıyorum.” Peygamberimiz bunu üç defa tekrar etmiştir.¹¹⁵

Mersiyede, Yezîd’in Ehl-i Beyt’e karşı tavır alması onun şeriat husûsundaki ciddiyetsizliğine bağlanmıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi nakarat mısralarıyla beraber genel olarak mersiyenin birçok mısrasında Ehl-i Beyt’e hürmetin dini bir gereklilik olduğu vurgusu görülmektedir.

Var mı söyle hâk-i pâ-yı Muştâfâ’ya hürmetiñ
Hem veliyyü’l-müctebâya Murtażâ’ya râğbetiñ
Şer‘ -i Aḥmed’de görölseydi seniñ ciddiyetiñ
Ehl-i Beyt’e muḥlaḳâ olmazdı hiç zıddiyetiñ
Vâcib iken hürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ şânına

¹¹⁰ Tirmizi, “Kitâbu’t-Tefsîr”, *Sünen*, 24, (Hadis no: 3205)

¹¹¹ Tirmizi, “Menâkıb”, *Sünen*, 32, (Hadis No: 3786)

¹¹² Tirmizi, “Menâkıb”, *Sünen*, 32, (Hadis No: 3789)

¹¹³ Hâkim, *Müstedrek*, c. III, 352, (Hadis No: 5359)

¹¹⁴ Hâkim, *Müstedrek*, c. IV, 85 (Hadis No: 6960)

¹¹⁵ Hâkim, *Müstedrek*, c. III, 118 (Hadis No. 4576); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 17, 308, (Hadis No: 11211); Ayrıntılı bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fiğlalı, “Gadîr-i Hum Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul 1996, s. 279-280.

‘Āķıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’niñ ķanına (11/6)

Böyle midir Ehl-i Beyt’e ĥürmet-i ŗanıñ seniñ

Böyle mi āyet ĥadıŗe dīn ü imāniñ seniñ

Yok mıdır Ŗur’ān’da āyā ĥaŗr ü mīzāniñ seniñ

Böyle mi ālüde vaĥŗetlerle vicdāniñ seniñ

Vācib iken ĥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ ŗanına

Āķıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’niñ ķanına (11-12/8)

Mersiyede öne çıkan konulardan biri de ŗairin Kerbelā hādisesinden duyduğu üzüntü ve kederdir. Kerbelā’da Hazreti Hüseyin ve beraberindeki Ehl-i Beyt’inin ŗehit edilmesi sebebiyle Mustafā ve Murtezā’nın yani Hz. Hüseyin’in dedesi Hz. Peygamber ile babası Hz. Ali’nin mahzūn edildiği dile getirilmiŗtir. Ayrıca āŗıkların kalbinde kıyāmete kadar kanayacak bir yara açıldığı ve Ehl-i Beyt āŗıklarının mahŗere dek Kerbelā hādisesinin üzüntüsünü yaŗayacakları belirtilmiŗtir.

Zulm ile ķanlar döküp ‘ālemde Ceyĥūn eylediñ

Mustafā vü Murtezā’yı bil ki mahzūn eylediñ

Tā be mahŗŗer ‘āŗıķiñiñ ķalbini ĥūn eylediñ

Nefsiñe mađlūb olup İblis’i memnūn eylediñ

Vācib iken ĥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ ŗanına

‘Āķıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’niñ ķanına (10/4)

Yezīt’in dünyada onulmaz bir yara açtığı, tüm semā ehlini yasa boğduğu, iŗlediđi cürümle bütün zālimleri geğtiği ve insafsızlığı son raddeye vardırığı dile getirilmiŗtir.

Bir tedāvī mümkün olmaz yāre açdıñ ‘āleme

Hep semāvāt ehlini müstağraķ itdin māteme

Fā’iķ oldu zulm ü ‘iŗyānıñ seniñ her zālime

Fıkr-i bī-inŗāfa çekdiñ büsbütün sen ĥāttime

Vācib iken ĥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ ŗanına

‘Āķıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’niñ ķanına (10/5)

Abdurrahman Sâmî Efendi’nin mersiyesinde dikkati çeken bir diğer husūs, hilāfete Ehl-i Beyt’in daha lāyık olduğunu ifade etmesidir. Dedesi Hz. Peygamber, babası Hz. Ali, annesi ise Hz. Fātıma olan Hz. Hüseyin dururken Yezid’in biat almaya kalkmasını hayāsızlık ve yüzüzlük olarak nitelendirmiŗtir.

Ceddi Peyğamber Muĥammed Muŗtafā Fahr-i ĥüdā

Vâlidî Hâyardar ‘Aliyyü’l-Murtażâ bedr-i ‘alâ
 Mâderî hayru’n-nisâ olmuş iken Zehrâ aña
 Sen ne yüzle lâyıķ olduñ bey‘ate ey bî-hayâ
 Vâcib iken hürmet itmek Ehl-i Beyt’in şânına
 Āķıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abâ’nıñ kanına (12/9)

Muhteva itibariyle mersiyelede işlenen başlıca unsurlardan birisi dua ve bedduadır. Abdurrahman Sâmi Efendi’nin bu mersiyesinde dua içerikli bir ifadenin olmadığı daha önce belirtilmişti. Beddua ile ilgili olarak ise “*Naşş ile zâlimleriñ la‘ne sezâvâr oldıgın*” mısrası dikkat çekmektedir. Sâmi Efendi, açıkça Yezîd’e lanet etmemiştir; ancak nasllara göre Ehl-i Beyt’e zulmedenlerin lanete müstehak olduklarını belirtmiştir. Sâmi Efendi’nin bu ifadesinde de şer‘î delillerden hareket ettiği anlaşılmaktadır. Zira bir hadîs-i şerîfte Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Şu altı sınıf insan: benim Allah’ın ve duası makbul bütün nebilerin lanetine uğramıştır: Allah’ın kitabına ekleme yapanlar, Allah’ın kaderini inkâr edenler, Allah’ın zelil kıldığını aziz, aziz kıldığını zelil duruma düşürmek için zorbalıkla hüküm sürenler, Allah’ın harâm kıldığını helâl kılanlar, Allah’ın Ehl-i Beyt’im hakkında harâm kıldığı şeyi helâl kılanlar, sünnetimi terk edenler.”¹¹⁶ Sâmi Efendi’nin Yezîd’e lanet husûsunda açık bir ifade kullanmayıp Ehl-i Beyt’e zulmedenlerin lanete lâyıķ olduğunu dile getirmekle yetinmesinin sebebi mutasavvıfların bedduayı tasavvufî edebe yakıştırmamaları olmalıdır.¹¹⁷

¹¹⁶ Tirmizî, “Kader”, *Sünen*, 17 (Hadis No: 2154)

¹¹⁷ Mustafa Çağrııcı, “Beddua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. V., Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1992, s. 298.

[S1]

NÂME-İ MUHARREM¹¹⁸

Mâh-ı Muharrem oldu meserret harâmdır

Mâtem bugün şerî'ate bir ihtirâmdır

Fuzûlî

Muharriri

Şeyh Sâmi

Nâşiri

Cemâl Nâdir

Her Haqqı Mahfûz, Mühürsüz Nüşhalar Sahhtedir.

Matba'a-i Hukûkiyye

Der-sa'âdet Bâb-ı 'Âlî Ebu's-su'ûd Caddesi

Numro: 19

1327

¹¹⁸ Transkripsiyonda, eserin kendi sayfa numaraları kullanılmıştır. Sayfa numaraları, sayfa başlarında [S1], [S2], [S3] şeklinde köşeli parantez içerisinde gösterilmiştir. Manzum kısımlarda her beyit ve bend, mensur metinde ise her satır yay parantez kullanılarak (1), (2), (3) şeklinde numaralandırılmıştır.

[S2]

MUḤARREM

*[Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fa'ûlün]*¹¹⁹

- (1) MuḤarremdir tecellî-gâh-ı Mevlâ
MuḤarremdir cemâle râh-ı Kuşvâ
- (2) MuḤarrem oldı mâtem-gâh-ı sâdât
MuḤarremdir 'ibâdet-gâh-ı zîbâ
- (3) MuḤarremdir bahâr-ı hüzn ü endüh
MuḤarrem maşrıķ-ı necm-i belâyâ
- (4) MuḤarremdir meḥârimden muḤarrem
MuḤarremdir şuhûr içre mûkerrem
- (5) MuḤarremdir şehâdet mihr ü mâhı
MuḤarrem itdiren 'uşşâka âhı
- (6) MuḤarremde zuhûr itdi beliyyât
Hevâ-yı Ehl-i Beyt'e geldi âfât
- (7) MuḤarremdir iden çeşmânı çeşme
MuḤarrem itdiren fettâne fitne
- (8) MuḤarremdir şuhûrda mâh-ı mâtem
Olurlar 'aşıkûn müstağraķ-ı ğam

[S3]

- (9) MuḤarremde şehîd oldı İmâmeyn
MuḤarremde ğarîb oldı hümâmeyn
- (10) MuḤarrem ağladır 'uşşâkı her dem
MuḤarrem baḥş ider 'uşşâka mâtem

¹¹⁹ İlk üç beyit nâ-tamâm gazel sonrakiler Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

[S4]

KERBELÂ

(1) Bî-ḥudûd bir rîkistân... Dâmân-ı semâ, kanlı (2) perdelerle ufku örtmüş... Çölde vahşî bir tûfânîñ (3) kızgım nefesi talğalanur. Uzaqlarda şanki (4) karañlıkların a' māḳ-ı nihânma gömülmüş bir serâb-ı (5) zehrîn... Semâ; mevḥûm nazarlarla bu kum şahrâ (6) sınıñ sîne-i 'aḳûrundan ḳabaran girdâb-ı teğallûbi bel' (7) ediyor. Ḳumların her zerresinden bir şerâre-i seyyâlîñ (8) duḥân-ı muḥterîki yükseliyor... Güneş, bu elvâḥ-ı (9) mütenekkirenîñ fevḳinde 'azîm bir âteş ḥarâretiyle (10) şarşılıyor...

(11) Ğarîb bir ḥurma ağacının ḥavze-i ḳabûlünde İmâm (12) Ḥüseyin Ḥazretlerinin ḥayme-i şehâmeti, bir yanda muḥadderât-ı (13) Ehl-i Beyt, onların âġûş-ı 'işmetinde Ḥazret-i [S5] (1) Ḥüseyin'in evlâd-ı mükerremin, bir yanda da ḥiss-i şadâḳatle (2) ma' iyyet-i Ehl-i Beyt'de bulunan şaḥâbe ve tâbi'in-i muḥtereme...

(3) Çölde köpüren vahşî nazarlardan herkesde (4) bir teḥâşâ var... Muḥadderât-ı Ehl-i Beyt günlerden beri (5) şusuz... Bütün şaḥâbe 'aṣṣân. Cenâb-ı Ḥüseyin'in (6) evlâd-ı mütebâsı feryâd ediyor: Yâ ebeti el-'aṣṣân... (7) Şaḥâbe ḥarbe ḥazırlanmış, İmâm-ı Ḥüseyin ḥazretleri (8) büyük bir 'azm u tevekkülle yalnız bir kuvvete istinâd (9) ediyor: Ḥaḳḳ! (10) Bir ṭarafda Yezîd'in bî-muḥâbâ leşker-i 'udvânı, (11) ḳarşısındaki levḥa-i 'işmet ve 'azametden teḥâşâ (12) iden ümerâ... Daha ötede Ehl-i Beyt'e kanlı nazarlar (13) gönderen yüz binlerce a'dâ... (14) Ḥarb başlamışdı... Oḳlar, mızraḳlar, (15) gürzler kum şahrâlarının cehennemî ḥarâretleri içinde (16) uçuyor, parıldıyor, yükseliyor... İmâm Ḥüseyin'in (17) levḥa-i salṭanatına uzanan eller etbâ'-ı mükerremin ḡazanfer [S6] (1) pençeleriyle parçalanıyor... Atılan mızraḳlar (2) ḳalkanların elvâḥ-ı ḥaşmetine çarparak maḥvoluyor, (3) yükselen gürzler demir ḳolların kuvve-i galebesiyle yerlere (4) iniyordu... Cenâb-ı Ḥüseyin'in muḥadderât-ı İslâmiyye (5) arasında ḳalan şıbyânı ḥâlâ feryâd ediyordu: (6) El-'aṣṣân... el-'aṣṣân...(7)

Fırât, düşmanların ḥuṭûṭ-ı bâġiyesiyle mesdûd idi. (8) Meleklerin bile rûḥunu tehzîz iden bu levḥa-i rîḳat (9) düşmenlerin sem'-i denâ'etine çarpmıyordu. Onlarda (10) yalnız bir maḳşad var idi: Ḥazret-i Ḥüseyin'i şehîd, (11) evlâdını esîr itmek! (12) Şaḥâbe ḥayme-gâḥ-ı sa'âdeti şaran düşmenlerin şavlet-i (13) ḥarîşânesine ḳal'a-i âhenin gibi göġüs germişdi. (14) Faḳat a'dâ-i düşmen siyâḥ bir bulut gibi etrâfi (15) ḳaplamış 'aḳûr nazarlarla ḥücûm idiyordu. Ellerindeki (16) şimşir besâleti kuvve-i vâhibe-i sübhâniyye ile düşmenin (17) sîne-i 'adâvetine

şaplayan bütün şaḥābe-i güzīn taḳdīr-i [S7] (1) ‘azīz-i ‘allām ile birer birer şehīd oldu... Hālā (2) muḥadderāt-ı İslāmiyye arasında bulunan evlād-ı Hüseyn (3) (Yā ebetī el-‘aṭaş...) feryādiyle çırpınıyordu... (4) Şimdi meydān-ı veḡāda ‘azamet-i ḥaḳḳıñ tecellisine (5) müstaḡraḳ olan “İmām Hüseyn” muḥadderātıñ ḥayme-i (6) ‘işmeti öñünde yüzbiñlerce muhācime göḡüs (7) geriyor, Zü’l-fikār saṭvetiyle a‘vān-ı Yezīd’i (8) tedmīr ediyordu. (9) Kızgın güneşin cehennemī ḥarāretleri altında (10) Hāzret-i Hüseyn sâ‘atlerce düşmenle mübāreze itdi (11) faḳaṭ bu eṣnāda cism-i pāk-i enverlerinde müte‘addid cerīḥalar (12) ḥāşıl olmuş, bir taraftan seyelān iden ḳanıñ, (13) diḡer taraftan günlerce devām iden şusuzluḡuñ (14) te’sīriyle tāb u tüvānları ḳalmamışdı.. Ḳıble-gāh-ı (15) muḥadderāt-ı Ehl-i Beyt, dü dīde-i Resūl, nuḡbe-i¹²⁰ (16) Fāṭimetü’l-Betül, necl-i nāil-i rızā-yı Mevlā, Cenāb-ı Hüseyn-i (17) müctebā ḥāzretleri atından düşdi. Bir taraftan [S8] (1) Ehl-i Beyt’iñ vāveylā-yı mātemi, diḡer taraftan eytāmīñ (2) feryādü’l-‘aṭaşı arasında Şimir ḥā’ininiñ ḡaddār ḥanḑer-i (3) mesmūmı o cism-i pākī şehīd itdi... (4) O zemān rīkistān-ı mütehevviireniñ azḡın ḳaşır (5) ḡaları, ‘aḳūr girdbādları ḳanlarla ḑalkandı, (6) semāda ḥünin ḳavs-ı ḳuzahlar, mātemin hāleler teressüm (7) itdi...

Ḳāfile-i Yezīdān ṭabl-ı zafer ḑalarken āl-i (8) Hüseyn’iñ nevhāt-ı endūhi ḑumlarıñ ḳanlı tozları (9) arasında tebāḥ oluyor, şusuzluḑdan bī-mecāl olan (10) eytāmīñ ḑurumuş dudakları yalnız bir kelime (11) söylüyordu: (Vā ebetā... Vā ebetā...)

[S9]

MERŞİYYE

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]¹²¹

(1) Seyyidü’l-kevneyn Muḥammed ‘ālemiñ Sulṭānına

Kā’ināt yüz sürmeḡe geldikde āsitānına

Sen ne yüzle varacaḑsın āḡiret meydānına

Çünki ḳıydıñ nūr-ı ḑeşm-i Mustāfā’nıñ cānına

Vācib iken ḥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ şānına

‘Āḳıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’nın ḳanına

¹²⁰ Bu kelime nüshada (غبة) şeklinde yazılmıştır. Sözlükte böyle bir kelime bulunamamış olup cümlelerin akışına göre bu kelimenin “seçkin” ve “güzide” manalarına gelen (غبة) olması gerektiḡi sonucuna ulaşılmıştır.

¹²¹ Mükerrer müseddess nazım şekliyle kaleme alınmıştır.

Şer‘ -i Aḥmed’de görölseydi seniñ ciddiyetiñ
Ehl-i Beyt’e muṭlaḳā olmazdı hiç zıddiyetiñ

Vācib iken ḥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ şānına
‘Āḳıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’nıñ ḳanına

(7) Böyle maḥzūn eylemek mi maḳşadıñ Peyğamberi
Yoḳsa dil-ḥūn eylemek mi sāḳiyān-ı kevseri

Vāriş-i ḳuṭbiyyet-i Aḥmed olan bir dil-beri
Zulm ile ḳıydıñ nasıl bu ḡonce-i nāzik-teri

Vācib iken ḥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ şānına
‘Āḳıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’nıñ ḳanına

(8) Böyle midir Ehl-i Beyt’e ḥürmet-i şāniñ seniñ
Böyle mi āyet ḥadıse dīn ü imāniñ seniñ
Yoḳ mıdır Ḳur’ān’da āyā ḥaşr ü mizāniñ seniñ

[S12]

Böyle mi ālūde vaḥşetlerle vicdāniñ seniñ
Vācib iken ḥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ şānına
‘Āḳıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’nıñ ḳanına

(9) Ceddi Peyğamber Muḥammed Muşṭafā Fahr-i Ḥüdā
Vāliidi Ḥaydar ‘Aliyyü’l-Murtażā bedr-i ‘alā

Māderi ḥayru’n-nisā olmuş iken Zehrā aña
Sen ne yüzle lāyıḳ olduñ bey‘ate ey bī-ḥayā

Vācib iken ḥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ şānına
‘Āḳıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’nıñ ḳanına

(10) Bilmediñ mi añların bāḳīde ḥünkār olduḡım
Bezm-i vaḥdet ḡülşeniñde verd-i bī-ḥār olduḡım

Ḥürmet-i Āl-i ‘Abā’da nice āşār olduḡım
Naşş ile zālimleriñ la‘ne sezā-vār olduḡım

Vācib iken ḥürmet itmek Ehl-i Beyt’iñ şānına
‘Āḳıbet girdiñ neden Āl-i ‘Abā’nıñ ḳanına

[S13]

(11) Hağka imānı olan vicdān bunı itmez kabūl
 Aḥmed'e ümmet olan insān bunı itmez kabūl
 Ehl-i Beyt ḡadriñ bilen ' irfān bunı itmez kabūl
 Sāmīyā ' ālemdē hiçbir cān bunı itmez kabūl
 Vācib iken ḡürmet itmek Ehl-i Beyt'in şānına
 ' Āḡıbet girdiñ neden Āl-i ' Abā'nıñ ḡanına
Muḡarremde on gün oḡunacak du' ā

Allāhumme ente'l-ebediyyu'l-ḡadīmu ve 'alā faẓlike'l-'azīmi ve cūdike'l-
 mu'avveli ve hāzā 'āmūn cedīdun ḡad aḡbele nes'eluke'l-'işmete fī-hi mine'ş-
 şeyḡāni ve evliyā'ihī ve cunūdiḡi ve'l-'avne 'alā hāzihi'n-nefsi'l-'emmāreti bi's-sū'i
 ve'l-iştigāle bi-mā yuḡarribunī ileyke zūlfā; Yā ze'l-celāli ve'l-ikrāmi ve şalla'llāhu
 'alā seyyidinā Muḡammedin ve 'ālihi ve şāḡbihī ve sellem. ¹²²

Yevm-i ' āşūrāda oḡunacak du' ā

ḡasbuna'llāhu ve ni'me'l-vekīl ni'me'l-mevlā ve ni'me'n-naşir [S14]
 Sübhāna'llāhi mil'e'l-mizāni ve münthe'e'l-'ilmi ve mebleḡa'r-rizā ve zinete'l-'arşi
 lā melce'e mina'l-lāhi illā ileyhi sübhāna'llāhi 'adede'ş-şef'i ve'l-vetri ve 'adede
 kelimāti'l-lāhi't-tāmmāti küllihā es'elūke's-selāmete bi-raḡmetike yā erḡame'r-
 rāḡimīn ve lā ḡavle ve lā ḡuvvete illā bi'llāhi'l-'aliyyi'l-'azīm ve huve ḡasbī ve
 ni'me'l-vekīl ni'me'l-mevlā ve ni'me'n-naşir ve şalla'llāhu 'alā Muḡammedin ḡayri
 ḡalḡihī ve 'alā ālihī ve şāḡbihī ve sellim. ¹²³

İrşādu'l- A' māl¹²⁴ nāmıfıdaki eşerden me'ḡūzdur.

¹²² Dua'nın Arapçası:

اللهم أنت الأبدى القديم الأول وعلى فضلك العظيم وجودك المعول وهذا عام جديد قد أقبل نسألك العصمة فيه من الشيطان وأوليائه وجنوده والعون على هذه النفس الأمارة بالسوء والإشتغال بما يقربني إليك زلفى يا ذالجلال والإكرام وصل الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم.

¹²³ Dua'nın Arapçası:

حسبناالله ونعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير سبحان الله ملا الميزان ومنتهى العلم ومبلغ الرضا وزنة العرش لاملجاً ولامنجاً من الله إلا إليه سبحان الله عدد الشفع والتر و عدد كلمات الله التامات كلها أسئلك السلامة برحمتك يا أرحم الراحمين ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم وهو حسبي ونعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير وصلى الله على محمد خير خلقه وعلى آله وصحبه اجمعين

¹²⁴ Bu eserin asıl ismi İrşādü'l- 'Ummāl ilā-mā Yenbegi Fi'tuhû fi Yevm-i 'Āşûrâ ve Gayrihi Mine'l-A'mâl'dir. Müellifi Şemsüddin Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. Muhammed b. Ahmed el Huseynî el-Budeyrî ed-Dimyâdi (Ö. H. 1140 / M. 1728)'dir. Eser Aşure günününün faziletleri, bugünde okunması gereken dualar ve yapılması gereken ameller hakkındadır. Dili arapçadır. Osmanlı'nın son döneminde bastırılmasına karar verilmiştir. (Bkz: Zeynel Özlü, "Osmanlı Devletinde Tekkelere Bir Bakış Aşure Geleneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, sayı: 57, s. 197). Bir nüshası Marmara Üniversitesi Dijital Nadir Eserler Koleksiyonu İlahiyat Fakültesi Bölümünde 10156/OG1179 demirbaş numarasıyla bulunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada; Kerbelâ mersiyesi yazma geleneğinin XX. yüzyıldaki son temsilcilerinden biri olan Abdurrahman Sâmî Saruhânî Efendi'nin hayatı, eserleri ve *Nâme-i Muharrem* isimli eseri üzerinde durulmuştur. Çalışmada ulaşılan sonuçlar şunlardır:

1. Abdurrahman Sâmî Efendi, Osmanlı Devleti'nin sonuna ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına şahit olmuş âlim, sûfî ve şâir vasıflarını hâiz önemli bir şahsiyettir. Nisbeten yakın bir tarihte yaşamış olmasına rağmen Sâmî Efendi'nin hayatı ve eserleriyle ilgili bazı bilgiler kaynaklarda farklı şekillerde yer almıştır.

2. Abdurrahman Sâmî Efendi'nin 12 Rebülevvel 1296 şeklinde zikredilen doğum tarihinin sonraki döneme ait bazı kaynaklarda Rûmî olarak telakkî edildiği görülmüştür. Her ne kadar o dönemde Rûmî takvim kullanılıyorsa da eski kaynaklarda sözkonusu tarihin Rûmî olduğunu açıkça ifade eden bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu noktada müellifin doğum yılının Hicrî bir ayla birlikte zikredilmiş olması bir karine olarak kabul edilmiş ve kastedilen tarihin Hicrî olmasının daha tutarlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

3. Abdurrahman Sâmî Efendi'nin Milâdî takvime göre doğum tarihi kaynaklarda birbirinden farklı olarak verilmiştir. Bu konuda kimi kaynaklar sadece yıl olarak 1876 derken kimileri de 24 Şubat 1879 ve 5 Nisan 1879 tarihlerini göstermiştir. Bu noktada müellifin henüz kendisi hayattayken basılmış olan *Evrâdü'l-Mukarrabîn* isimli eserinde belirtilen 12 Rebülevvel 1296 tarihi esas alınmıştır. Bu tarih ise Türk Tarih Kurumu'nun tarih çevirme usullerine göre Milâdî olarak 6 Mart 1879'a tekabül etmektedir.

4. Abdurrahman Sâmî Efendi'nin doğum yerinin bazı kaynaklarda İstanbul olarak geçtiği görülmüştür. Bu konuda da müellifin *Evrâdü'l-Mukarrabîn* isimli eseri öncelikli kaynak olarak kabul edilmiştir. Buna göre müellifin doğum yeri Saruhan'dır.

5. Abdurrahman Sâmî Efendi'nin dede isminin kaynaklarda "Nûrî" ve "Fevzî" olmak üzere iki farklı şekilde zikredildiği görülmüştür. Bu farklılık *Sefîne-i Evliyâ'nun* müellif hattı nüshasındaki ibareden kaynaklanmıştır. İbarede sözkonusu isim Arap alfabesindeki imlâ benzerliği sebebiyle hem Fevzî / فوزي hem Nûrî نوري olarak okunulabilecek bir şekilde yazılmıştır. Ancak Abdurrahman Sâmî Efendi'nin künyesindeki "İbn Muhammed Âsım Mevla'l-Harameyn İbni's-Şeyh Ahmed Feyzî" ifadesinden ve bazı kaynaklarda babasının "Fevzî Efendi-zâde" şeklinde

takdim edilmesinden yola çıkılarak dedesinin isminin “Nûrî” değil “Fevzî” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6. Farklı kaynaklarda Abdurrahman Sâmî Efendî'ye ait farklı sayıda ve isimde birçok eserin zikredildiği ve bunlardan çok az bir kısmının akademik çalışmalar dahilinde incelendiği görülmüştür.

7. Müellifin bu çalışmaya konu edinilen *Nâme-i Muharrem* isimli eseri, Kerbelâ fâciası hakkında olup üç bölümden oluşan küçük hacimli bir kitapçık niteliğindedir. Eserin birinci bölümünde on beyitten müteşekkil bir muharemiye bulunmaktadır. İkinci bölümde ise Kerbelâ hâdisesi hakkında kaleme alınmış mensûr bir metin bulunmaktadır. Bu bölümde Kerbelâ hâdisesi duygu yoğunluğu yüksek bir dille anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise on bir bendden oluşan bir mersiye bulunmaktadır. Eserin mensûr kısmında, Arapça ve Farsça kelimelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı ağıdalı bir dil hakimdir. Manzûm kısımlar ise nispeten daha sade bir dille kaleme alınmıştır. Müellifin nazımda ve nesirde dili ustaca kullandığı görülmüştür.

8. Abdurrahman Sâmî Efendi, eserinde Kerbelâ hâdisesini bir şâir olarak edebî bir üslubla anlatırken âlim kimliğiyle de bazı şer'î istihlâhlar kullanmıştır. Nitekim mersiyesinin nakarat mısrasında Ehl-i Beyt'e hürmetin vacip olduğunu belirtmiş, diğer bazı mısralarda ise bu konudaki naslara işaret etmiştir. Medrese tahsili görmüş, icâzet sahibi Sünnî bir âlim ve sûfî olan Abdurrahman Sâmî Efendî'nin tarihi süreç içerisinde dîni, siyâsî, ictimâî ve edebî birçok tezâhürü olan Kerbelâ fâciası hakkında kaleme aldığı bu eser ve eserde konuyu ele alış şekli hem o dönemin ulemâ ve meşâyihinin hem de medrese ve tekke geleneğinin Kerbelâ fâciasına yönelik fikir ve temâyüllerini yorumlama noktasında önemli bir veri niteliğindedir.

9. Abdurrahman Sâmî Efendî'nin Kerbelâ hâdisesi hakkındaki hissiyatını edebî bir eserle dile getirmesi geleneksel olarak Sünnî ulema ve meşâyihin bu konudaki tutumunu da göstermektedir. Bu açıdan Sünnî geleneğin Kerbelâ fâciası hakkındaki hissiyatlarını ifrat derecesine varan uygulamalarla gösteren Şîî gelenekten ayrı düştüğü görülmektedir.

10. Sâmî Efendî'nin hacim itibariyle küçük olmasına rağmen bu eseri başka bir kitabın içinde değil de müstakil olarak bastırıp neşretmesi, hem kendisinin hem de devrin insanının Kerbelâ hâdisesine yönelik ilgi ve hassasiyetlerini göstermektedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-Îmâm Ahmed b. Hanbel*, Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Arslan, Mehmet - Erdoğan, Mehtap, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009.
- Âsımefendi-zâde, Şeyh Sâmi, *Cem'iyet ve Hürriyet*, İzmir Matbaası, İzmir 1324.
- Başaran, Selman, "Ebû Mihnef" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1994, c. X., s. 188-189.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- Cunbur, Müjgân, "Sâmî", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Sarıyıldız Basımevi, Ankara 2007. c. VII.
- Çağlayan, Bünyamin, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1997.
- 74 Çağrıcı, Mustafa, "Beddua", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1992, c. V., ss. 297-298.
- Çiftçi, Cemil, *Dîvân Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, Kevser Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Demirci, Mehmet, "Ölümdeki Hayat (Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm)", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2000, c. II., Sayı: 4, s. 9-16.
- Derin, Süleyman, *Abdurrahman Sâmi'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsîr-i Fâtîha-i Şerîfe Risâlesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1993.
- Eren, Siddık Naci, *Yüce Veliler ve Anadolu Evliyalari*, Şelale Yayınları, İstanbul 1991.
- Erverdi, Ezel / Kutlu, Mustafa / Kara, İsmail (Yayın Kurulu), "Sâmî Abdurrahman Efendi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, c. VII.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi, "Gadîr-i Hum Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi", Türkiye Diyanet Vakfı Yay, İstanbul 1996, c. XIII, ss. 279-280.

- Güngör, Şeyma, "Maktel-i Hüseyin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2003, c. XXVII, ss. 456-457.
- Güngör, Şeyma, *Hadîkatü's-Süedâ - Fuzûlî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek 'ala's-Sahîhayn*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990.
- Işık, İhsan, "Sâmî (Uşşâkî)", *Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Elvan Yayınları, Ankara 2007, c. 8.
- İsen, Mustafa, "Mersiye-Türk Edebiyatında" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2004, c. XXIX, ss. 218-219.
- İsen, Mustafa, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994.
- Köksal, M. Asım, *H. Hüseyin ve Kerbelâ Fâciası*, Köksal Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Köprülüzâde, Mehmet Fuad, "Muharrem ve Mersiyecilik", *Hayat*, Ankara 1927, Sayı: 33, ss.122-123.
- Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed, *"Lisânu'l-Arab"*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1990.
- Muslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu'l-Muslim*, Dâru'l-Hadîs, Beyrut 1412/1991
- Nazif, Süleyman, *Fuzûlî*, Yeni Matbaa, İstanbul 1925.
- Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemal Kurnaz, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1992.
- Özen, Şükrü, *Tenkîhu'l-Usûl*, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2011, c. XXXX, ss. 454-458.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB. Yayınları, İstanbul 1983, c. II.
- Pekolcay, Necla, *İslâmî Türk Edebiyatında Şekil ve Nevilere Giriş*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994.

- Polat, Nâzım H., "II. Meşrutiyet Devri Türk Kültür-Edebiyat ve Basın Hayatının Bir Yansıtıcısı Olarak Rübap Dergisi", *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: XIV, 2003-Güz, ss. 7-41.
- Polat, Nazım H., "Rübâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2006, c. XXXV, ss. 281-282.
- Safer Baba, *İstîlâhât-ı Sûfiyye fî-Vatan-ı Asliyye: Tasavvuf Terimleri*, Heten Ketten Yayınları, İstanbul 2007.
- Saruhânî, Şeyh Abdurrahman Sâmi, *Dîvân-ı Sâmi*, Şahinler Vakfı, İzmir 1980.
- Saruhânî, Şeyh Abdurrahman Sâmi, *Evrâdü'l-Mukarrabîn fî-Salavât-i Seyyidi'l-Evvelîn ve'l-Âhirîn*; Matba'a-i Osmâniyye, 1332.
- Saruhânî, Şeyh Abdurrahman Sâmi, *Mevlûd-i Müctebâ ve Şemâ'il-i Celîle-i Muhammed S.A.V.*, Müşterek Osmanlı Matbaası, R.1331.
- Şemsuddin el-Budeyrî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed. Muhammed b. Ahmed el Huseynî ed-Dimyâdî , *İrşâdü'l- 'Ummâl ilâ-mâ Yenbagî Fî'luhû fî-Yevm-i 'Âşûrâ ve Gayrihî Mine'l-A'mâl'*, Marmara Üniversitesi Nadir Eserler, İlahiyat Bölümü, DN: 10156/OG1179.
- Tâhirülmevlevî, "Muharremü'l-Harâm", *Mahfil*, İstanbul, R.1338, Sayı: III, ss. 47-49.
- Tanman, Baha, (Komisyon), "Sünbül Efendi Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı'nın Ortak Yayını, İstanbul 1994. c. 7.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*, Daru't-Tuveyk, Riyad 1431/2010.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, Matbaatu Mustafâ el-bânî, 1382/1962.
- Toprak, M. Faruk, "Mersiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2004, c. XXIX, ss. 215-217.
- Uşşâkî, Şeyh Abdullâh Salâhaddîn, *Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı (Tuhfetü'l-Uşşâkiyye)*, Ter. Şeyh Abdurrahman Sâmi-yi Uşşâkî, Haz. Mahmut Erol Kılıç, Âsitâne-i Uşşâkî Neşriyatı, İstanbul 1998.
- Uzun, Mustafa, "Kerbela-Türk Edebiyatında Kerbelâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, c. XXV, ss. 274-275.

